

A 48-as Párt kísérlete a népiskolaügy demokratizálására Egerben, 1869-ben

Az 1868. évi XXXVIII. törvény, amely a népiskolákról rendelkezett, a polgári átalakulás szükségleteinek megfelelően a nép széles rétegeinek alapfokú ismeretekkel való ellátását kívánta szolgálni. Szemben az 1848. évi népiskolai reformtervezettel a már meglévő felekezeti iskolákat tekintette alapnak, és nem a közös iskolákat. A községeknek csak akkor volt kötelességük iskolát felállítani, ha kellő befogadóképességű egyházi iskola nem állt rendelkezésre. Egerben a negyvennyolcas párti vezérkar a felekezeti iskolák egyeduralmának megtörésére törekedve 1869. augusztus 15-én este a Korona vendéglőben megbeszélést folytatott, s miként Csiky Sándor leírja naplójában: „megállapodánk, hogy közös iskolát állítunk városunkban, és a balpárti tanácskozást megtartására Puky Miklós és Lipcsey elnököket én szólítsam fel”. A szük körű megbeszélést határozott tett követte: 1869. augusztus 22-én a „városházán népes képviselőgyűlés... 46 szavazattal 21 ellen, a közös iskola felállítását határozta el...” Indokként azt hozták fel, hogy „a népoktatást szabályozó XXXVIII. tc. életbe léptetése, illetőleg a gyakorlati téren leendő alkalmazása által a népiskolai költségek a megkívánt iskolai épületek megszerzési és a meglévők átalakítási költségén kívül – az eddigi költségeket évenként 4168 Ft-al felül haladják. Ezek »fedezésére a törvényengedte 5% iskolai adón, és a magas kormány által nyújtandó segélyen kívül, semmi más jövedelemre vagy segélyezésre számítani nem lehet.«” A „kormányi segélyezésre a hivatkozott törvény 43-ik §-a szerint csak azon esetben lehet igényt tartani, ha a népiskolák községiknek nyilvánítanak, nehogy tehát a népiskolák eddigi jellegük meghagyása által az azok fenntartására szükségendő nagyobb mennyiségű kiadás kizárólag a városi lakosságot terhelje, kötelességének vélte e testület Eger népiskoláit községi jelleggel felruházni, illetőleg községiknek nyilvánítani, mi ezennel határozatilag kimondatik”.

Megválasztották a 21 tagú községi iskolaszéket, melyben helyet kapott a két legradikálisabb képviselő, Csiky Sándor és Szederkényi Nándor is. Az augusztus 29-i képviselőtestületi ülésben került volna sor a megválasztott iskolaszék tagjainak felesketésére. Ezt azonban Tárkányi Béla, neves papköltő, az iskolatügyért felelős kanonok vezetésével „vagy harminc ember” megakadályozta: „a közös iskolák ügye ellen zúgott, lármázott, az iskolai szék tagjainak a felesketését meggátolta”. Csiky felszólalt, s megpróbálta lecsendesíteni a zajongókat, mely szerint „miután ezen ügy nem a város vagyonát és közigazdászát, hanem a katolikus nép vallási érzelmeit és érdekeit illeti: a városi képviselőtestület a katolikus közönség meghallgatása nélkül kivált az iskolaügyben határozni hivatva nincs”, de beszédét elnyomta az ellentábor.

A politikai színezetet kapott egri iskolaügy ezzel nem zárult le, a katolikus iskolaszék utasította a felekezeti népiskolák tanítóit, hogy a szeptemberi beiratkozások alkalmából ne bocsássák az iskolák helyiségeit a város képviselőinek rendelkezésére, sőt szeptember 14-én a felekezeti megbízottak lefoglalták a népiskolák helyiségeit. E lépést viszontválasz követte, még ugyanaznap délután összeült a városi iskolaszék, és megbízta Csiky Sándort, Eisenmann Jánost és a gondnoknak kinevezett Wolf Károly tanácsnokot „az iskoláknak a város részére leendő átvételére”. Másnap a bizottság már reggel 9 órakor megkezdte a liceumi és a négy külvárosi elemi iskola bútorainak feltárba vételét és átadták azokat gondnoki kezelésbe. A feltárással ellen a katolikus iskolaszék vezetői természetesen óvást emeltek. Szapáry királyi biztos erre – nehogy elhúzódjék a tanévkezdés a civakodás miatt – ideiglenes jelleggel úgy rendelkezett, hogy a „hóstyai iskolákban hétfőn kezdessék meg a tanítás, a főelemi részére az Óvoda

épülete szolgáljon ideiglenesen". (A főelemi iskola a Líceum, a mai Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola épületében volt.)

A városi iskolaszék szeptember 22-én már a közös iskolák tanítóit is kinevezte: Derzsib, Zsiga és Seffer tanítók jelentkezését elfogadta, egyedül Seres tanító ügyét hagyta függőben, mivel „feltételeket szabott”. A főelemi iskolai tanítók évi fizetését 550 Ft-ra emelték, melyhez 15 Ft szállásbér és 12 köből búza járt. A külvárosi elemi tanítóit 350 Ft-ot, szállást és 6 köből búzát kaptak járandóságul.

Szeptember 28-án folytatni akarta a leltározást a líceumi főelemiben Csiky Sándor két társával, de mivel a katolikus iskolaszéki képviselők, Rózsa Károly, Loykó Mihály és Tamay János megtagadták a kulcsok átadását, azonnal jelentést tettek a községtanácsnak. Erre, miként Csiky említi naplójában: „mellénk a kapitányt, hat hajdút, lakatost és Kósát (Kósa György városi tanácsnokot – S. S.) rendelvén, ezekkel a líceumba mentünk, és ott mind a négy iskola ajtajait felnyitottuk...”

A lakatos leverte a főelemi zárait, és a Tárkányi Béla kanonok által vezetett iskolaszéki küldöttséget – mint Csiky írja tényyszerűen, dicsekvésre nem is volt oka – „erővel kiutasították” az iskola épületéből.

Bartakovics Béla egri érsek kénytelen volt Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszterhez fordulni. 1869. október 11-i keltezéssel megérkezett a miniszter válasza, renделе formájában. A népoktatási törvényre hivatkozva kimondta: „a népiskolák felekezeti minőségét megváltoztatni kizárólag az illető hitfelekezetnek áll jogában”. Elismerte viszont a város jogát arra, hogy a felekezeti iskolától minden anyagi támogatást megvonhat. S úgy rendelkezett, hogy mivel „a hatvani, újvárosi, Mária utcai, maklári külvárosi elemi iskolai épületek a felterjesztett telekjegyzőkönyvi hiteles bizonylat szerint a Tanoda cím alatt, mint Eger város tulajdonai vannak bejegyezve, ezek épületeket a város, mint tanodákat használhatja...”. Az egyház tulajdonát képező líceumban és „az angoliskasszonyok zárdájában” működő iskolák maradjanak a régi tulajdonos kezében. A miniszteri rendelethez hivatkozva október 18-án a klérus felmondott a város által kinevezett tanítóknak, s párthíveiből nevezett ki új tanerőket.

Az iskolaügy erre eszkalálódott, október 25-én Csiky Sándor interpellációt nyújtott be Eötvös miniszterhez, aki három nap múlva már válaszolt is neki. Higgadt beszédében emlékeztetett arra, hogy a rendi társadalom idején szinte természetes volt, hogy „csaknem kizárólag felekezeti iskolák léteztek”. Ezek „főleg nagyobb községekben nagy részben a községek adományaiból... tartattak fenn, igen természetes, hogy az 1868. XXXVIII. tc. minden községnek jogot adott községi iskolákat állítani fel, így jogukban áll a községeknek megvonni a felekezeti iskoláknak juttatott támogatásokat.” Megismételte az egri magisztrátushoz küldött rendelethez elvét, a tulajdonjog dönti el az iskolák jellegének megváltoztatását.¹

A 48-as Párt megoszlott a kérdés megítélésében. Megmutatkozott ez Ludvig János Kosuth Lajoshoz intézett 1869. szeptember 15-én keltezett levelében, melyben megállapította: „A pártokról mit írjak? Sok az értelmetlenség. A szélsőbálnál nincs semmi fegyelem, a balközépnél pedig sok a határozatlanság.”²

A Magyar Újság 1869. október 31-i számában Irányi Dániel A közös iskolák kérdéséhez című cikkében Csiky Sándorral ellentétben azt tanácsolta, hogy „minden erőltetést kerülni kell”. Az „alkotmányos küzdelem” elvének megfelelően azt ajánlotta, hogy „a meggyőzés előidézésével ugyan fel ne hagyjanak, de ahol ez célra nem vezet, ott inkább a időtől várjanak sikert”. A vita helyben kicsinyességekbe torkollott, a város képviselőtestülete követelte a líceum épületében lévő főelemi osztályt, mondván, azt saját költségén csináltatta, erre a másik fél a külvárosi iskolák berendezéseit kérte.

A háttérben persze nem volt ilyen éles a vita, Csiky Sándor maga jegyezte be naplójába, hogy 1870. június 20-án Bartakovics Béla érsek úrnál ebédelt, este 20 órakor pedig Reményi Ede hangversenyét hallgatta meg az egri kaszinóban.

Az iskolaügyben az első fokú ítélet 1870. szeptember 12-én megszületett. A bíróság a felperes várost 81 Ft 26 krajcárral elmarasztalta, a külvárosi iskolák közöseké nyilvánítását jóváhagyta, a két belvárosi felekezeti iskolát meghagyta a katolikus egyház kezében.

¹ Képviselőházi Napló, 80. országos ülés. Pest, 1869. december 3. 5–6. old.

² Országos Levéltár Kosuth iratai, időrendi sorozat. Mf. 7119. sz.

A per azonban fellebbezés folytán tovább gyűrűzött. A pesti kir. ítélőtábla 1871. július 11-én ezzel ellentétes döntést hozott, megsemmisítette az 1869. évi október 11-én, 17446. szám alatt kibocsátott miniszteri rendeletet. Az iskolák használatát a római katolikus felekezetnek kell megítélni – áll az indoklásban –, mert „ez felel meg az alapítók akaratának”. A jogerős ítélet pedig 1871. augusztus 14-én hatályon kívül helyezte Eger képviselőtestületének kifogásolt „államosítási” határozatát. A jogi indoklás a döntés következményeire helyezte a hangsúlyt, a város „oly helyiségek birtokába kéri magát sommás úton visszahelyeztetni, mely helyiségeket felperes saját beismerése szerint karhatalommal foglalt el az alperestől: ezen tény már magában megfosztja jelen keresetet egyik főkellékétől, mert lehetetlenné teszi azt, hogy a felperes a kérdéses helyiségeknek általa lett békés birtoklását igazolhassa...”³

Az egri képviselőtestület 1871. augusztus 27-én hiába jelentette ki, hogy „e testület által az 1868-ik évi XXXVIII. tc. alapján, 1869-ik év augusztus 22-én 2115. szám alatt hozott azon határozatot, mellyel az iskolák községi jellegűeknek nyilvánítatnak, továbbra is fenntartani véleményezi”, s felkéri Csiky képviselőt, hogy készítsen „emlékiratot”, mint az „egyezkedéssel megbízott bizottság egyik tagja”, a bírósági ítéleten ez nem változtatott.

Az „egri iskolaügyi eset” több mint sajnálatos. A polgári Magyarorszáért folytatott küzdelemben az oktatásügy demokratizálására törekvő erők ahelyett, hogy az arányok kiigazítására törekedtek volna együttműködés révén, kicsinyes politikai vitát folytattak. Önkormányzati iskolákra ugyanis éppúgy szükség volt, mint felekezeti iskolákra, hiszen a gyermekek szellemi gazdagodását szolgálták.

Kossuth Lajos – Bobory Károly római katolikus plébánosnak, országgyűlési képviselőnek címzett –, a ceglédi népkörhöz intézett levelében, 1870-ben így foglalta össze a 48-as pártpolitikai hitvallását: „Akarja, hogy Magyarország, a régibb törvényeket nem is említve, az 1723: 1. és 3. az 1870: 10. és az 1848-i törvényekké értelmében öt megillető függetlenséget, az önálló kül- és hadügygel együtt, békés és alkotmányos úton visszaszerezze, ez lévén állami létele és szellemi, s anyagi felvirágztatásának egyik előfeltétele. Akarja, hogy a haza polgárai születés, vallás és nemzetiségre való tekintet nélkül egyaránt szabadok és jogokra nézve egyenlők legyenek, nemcsak a szellem holt betűiben, hanem a valóságos életben is. Akarja végre, hogy a haza polgárainak úgy szellemi, mint anyagi jóléte a törvényhozás és társadalmi élet mezején előmozdításuk.”⁴

A hazai 48-as párti politikusok ekkor már belátták, átütő politikai sikert képtelenek elérni. Madarász József – 1873. december 27-én kelt Kossuth Lajoshoz intézett levelében említi – „bennem már 1868 ban megnyilvánult..., én kül-csemények nélkül csakis az esetben reményleném hazám jobbra fordulását, ha tisztelt hazafi, az újabb országgyűlésre kiírt választások előtt Budapestre jönne... Megingathatatlan azon hitem, hogy a hatalom minden erőlködései dacára is, a nemzet választóinak nevezetes többsége bátoritátnék a függetlenségi pártnak”⁵ Kossuth Lajos hazatérésére már csak halála után került sor, politikai öröksége azonban a magyar nemzet szívében mindig alkotóerőként él.

Dr. Sebásty Sándor

A Székely himnusz születésének háttere

Történelmünk egyik kevésbé ismert részéről a két háború közti időszakban működő civil szervezetek egyikéről, annak társadalomformáló szerepéről, máig követhető hatásáról szeretnék szólni. Mind a mai napig nincsen egyetlen munka, amely tájékoztatna az 1920-as, 1930-as években létrejött polgári kezdeményezésekről, mozgalmakról. Így a *Székely Egylet és Főiskolai Hallgatók Egyesülete* (SZEFHE) tevékenységéről sincs leírás, és annak éves találkozójáról, a *májusi nagyáldozatról* sem szólnak dokumentumok. Nincs kellő ismeretünk a SZEFHE ünnepein felhangzó közénékké vált *Székely himnuszról*, még kevésbé annak máig ható szerepéről.

³ Sebásty Sándor: A „hevesi ügy. Századok. 1973. 5–6. sz. 1187–1190. old.

⁴ *Id. Székely Gyula: Három nemzedék. 5. kiad. Bp., 1938. 223. old.*

⁵ Madarász József iratai. Ol. R 130. 2. csomó (szml.)